

Kompensācijas par plūdu sekām

Vai kādam ir jāatbild par plūdu radīto kaitējumu kompensāciju?

Olavs Cers zvērināts advokāts

Šajā pavasarī daļu valsts teritorijas skāra plūdi. Cieta gan īpašums, tostarp dažādi dabas objekti – meži, mežaudzes, cirtes, pļavas, stādījumi, gan cilvēki. Masu saziņas līdzekļos tika publicētas daudzas ziņas par plūdu radīto zaudējumu apmēru un to kompensēšanas iespējām. Taču neaplūkots palika jautājums par plūdu cēloņiem un to radīto zaudējumu atlīdzināšanu bez valsts un pašvaldību iestāžu iesaistīšanās, kas ir aktuāli visiem dabas objektu īpašniekiem.

Vai nepārvaramas varas apstākļi?

Saskaņā ar Civillikuma 1635. pantu, katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra

pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Minētā norma ir uzskatāma par vispārējo pamatnostādni, pēc kuras vadoties katrai personai ir tiesības prasīt kaitējuma kompensāciju, tostarp plūdu rezultātā radīto zaudējumu atlīdzību tiesas ceļā.

Ne Civillikums, ne citi normatīvie akti neaizliedz prasīt kaitējuma kompensāciju tiesas ceļā arī dabas objektu īpašniekiem. Tomēr par šādām tiesvedībām nevar atrast informāciju ne masu saziņas līdzekļos, ne tiesu praksē. Apstākļi, ka plūdos cietušās personas visbiežāk nevērsas tiesā, lai aizsargātu savas intereses, ir saistīts ar šādu lietu specifiku. Proti, saskaņā ar Civillikuma 1635., 1774. un 1779. pantu ir jāpierāda vismaz prettiesiskas darbības vai bezdarbības esamība, korekti jāidentificē vainojamā persona, jānosaka konkrēts zaudējumu vai kaitējuma apmērs un jāpierāda cēloņsakarība starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un sekām.

Tādējādi, lai dabas objekta īpašnieks varētu vērsties tiesā ar prasību par kaitējuma kompensāciju, ir jānoskaidro plūdu cēloņi un atbildīgo personu, tostarp valsts un pašvaldības iestāžu loma šo cēloņu paredzēšanā, novēršanā, kā arī jāvērtē to rīcība plūdu laikā. Dzīvē gūtie novērojumi rāda, ka šāda pieeja Latvijā nav izplatīta, jo plūdi tiek uztverti kā nepārvaramas varas apstākļi, proti, tādi, kurus nevar ne saprātīgi paredzēt, ne novērst. Tādējādi plūdu rezultātā nodarītais kaitējums

tiek uztverts kā nepārvaramas varas dabiskās sekas un jautājums par fizisko un juridisko personu, kā arī valsts atbildību par plūdu radītajiem zaudējumiem paliek neatrisināts.

Līdz ar to ir aktuāls jautājums, vai tiešām mūsu mazajā valstī, kuru pastāvīgi neskar postošas dabas katastrofas un citas ievērojamas dabas stihijas, laikā, kad katras pašvaldības rīcībā ir tās administratīvās teritorijas detalizēts plānojums, nevienam nav jāatbild par ikgadējo plūdu radīto kaitējumu? Vai tiešām nav iespējams šādus plūdus saprātīgi prognozēt un preventīvi rīkoties, savlaicīgi nodrošinot arī dabas objektu aizsardzību? Šāda situācija faktiski varētu aizskart plūdos cietušo personu pamattiesības, kuras ietvertas gan Satversmes 8. nodaļā, gan starptautisko tiesību normās.

Novērst cēloņus vai cīnīties ar sekām?

Satversmes 105. un 115. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz īpašumu un valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. No minētā izriet, ka valsts un pašvaldības iestādēm ir pienākums nodrošināt tādus vides apstākļus, kuri neapdraudēs personu īpašumu, veselību un dzīvību. Vadoties no vispārējā pamatprincipa, ir uzskatāms, ka valsts rīcībā vienmēr ir pietiekami daudz informācijas, finansiālo un cilvēkresursu, lai saprātīgi paredzētu prognozējamo dabas notikumu, tostarp plūdu, postošo ietekmi

attiecīgajā teritorijas daļā. Pienākumu veikt rūpīgu analīzi nosaka arī normatīvie akti. Piemēram, Teritorijas attīstības plānošanas likuma 2. pants paredz, ka teritorijas attīstību plāno tā, lai varētu paaugstināt dzīves vides kvalitāti, ilgtspējīgi, efektīvi un racionāli izmantot teritoriju un citus resursus.

Masu saziņas līdzekļos tika publicētas arī ziņas par to, ka valsts plāno izvērtēt dambju un citu aizsargbūvju gatavību plūdiem pēc 2013. gadā notikušajiem pavasara palīem. Taču netiek diskutēts par šādu izvērtēšanu pirms plūdiem, un atbildīgās amatpersonas netiek sauktas pie juridiskās atbildības. Ir aktuāls jautājums arī par attiecīgās nozares speciālistu iesaistīšanu iespējamo risku izvērtēšanai pirms plūdiem, ko Publisko iepirkumu likums neaizliedz.

Visticamāk, sabiedriskā doma vēl nav attīstījusies tik tālu, lai aplūkotu valsts pārvaldi kā preventīvu efektīvu līdzekli sabiedrības interešu un dabas aizsardzībā. Daļēji šādu aspektu aplūko bijušās valsts amatpersonas, bet aktīvas sabiedriskās diskusijas nav.

Ievērojot mūsdienu zinātnes attīstības līmeni attiecīgajās nozarēs, ir apšaubāms gan tas, ka šā gada plūdu postošās sekas nav bijušas saprātīgi prognozējamas, gan tas, ka valsts ir darījusi visu iespējamo, lai šīs sekas novērstu, nepieļaujot īpašuma, tostarp mežu, mežaudžu, dažādu stādījumu u.c. dabas objektu, apdraudējumu. Līdz ar to ir jāvērtē valsts interese novērst vai vismaz mazināt kaitējumu dabas objektiem, kas var tikt nodarīts plūdu rezultātā.

Valsts un privātpersonu atbildības pienākums

Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 4. panta pirmā daļa paredz, ka iestāde zaudējumu var nodarīt ar darbību, izdodot prettiesisku administratīvo aktu vai veicot prettiesisku faktisko rīcību, vai arī ar bezdarbību, ja iestādei bija pienākums rīkoties, bet tā prettiesiski nav rīkojusies. No 21. gadsimta tiesiskas valsts tiesību zinātnes atziņām izriet, ka valstij ir pienākums ne tikai novērst dažādu dabas notikumu rezultātā radušās sekas, bet arī savlaicīgi novērst līdz minimumam to cēloņus.

Izvērtējot privātpersonu pienākumu atbildēt par plūdu radīto kaitējumu, piemēram, neatbilstoši ekspluatējot kādu hidroelektrostaciju vai nepietiekami nostiprinot dambi, jāteic, ka privātpersonas ir nostādītas salīdzinoši labvēlīgākā stāvoklī, jo absolūtā vairākumā gadījumu šādas būves un citi inženiertehniskie risinājumi tiek saskaņoti ar attiecīgajām valsts un pašvaldības iestādēm. Pēc vispārējā principa attiecīgs saskaņojums valsts un pašvaldības institūcijās apliecina, ka ir izpildītas visas nepieciešamās drošuma un citas prasības.

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka jebkuram principam ir izņēmumi un jebkurā gadījumā katrs tiesību aizskārums ir jāvērtē individuāli, vispirms noskaidrojot precīzu plūdu cēloni – vai plūdi ir prettiesiskās darbības vai bezdarbības rezultāts vai patiešām nepārvarams un neparedzams dabas notikums? Aizsargjoslu likumā un

likumā *Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu* ir regulēti atbildības jautājumi par hidrotehnisku būvju, tostarp dambju un hidroelektrostaciju drošuma prasību ievērošanu. Līdz ar to atbildīgo personu saukšanai pie atbildības ir tiesisks pamats, taču paliek aktuāls jautājums par šādu inženiertehnisko būvju uzraudzību.

Plūdu cēloņu nozīme kaitējuma kompensācijas jautājumos

No vienas puses, personām būtu jāizmanto savas tiesības vērsties tiesā, prasot apmierinājumu no tiesību aizskārēja par plūdu radīto kaitējumu. No otras puses, var pastāvēt objektīvi un neparedzami apstākļi, kurus nevar ne saprātīgi paredzēt, ne savlaicīgi novērst. Civillikuma 1774. panta pirmā daļa paredz, ka nejaušs zaudējums nevienam nav jāatlīdzina. Nebūtu godprātīgi vērsties pret valsti ar prasību par zaudējumu atlīdzību par mežu un stādījumu applūšanu, kas notika, piemēram, zemestrīces dēļ. Taču ir jāatlīdzina katrs zaudējums, kas nav nejaušs (Civillikuma 1775. pants).

Gadījumā, ja cietusi persona var pierādīt, ka plūdu dēļ ir bojāts viņas īpašums, tostarp kāds mežsaimniecības, lauksaimniecības u.tml. objekts, viņai ir tiesības celt tiesā prasību pret iespējamo tiesību aizskārēju par kaitējuma kompensāciju. Pirms prasības pieteikuma iesniegšanas tiesā ir precīzi jānoskaidro plūdu cēloņi un no juridiskā aspekta jāvērtē tiesību aizskārēja atbildības jautājumus. ○

Foto: Olavs Cera personīgais arhīvs

C.J.
O.Cers & J. Furkāns
zvērinātu advokātu birojs

ZAB "O.Cers un J.Jurkāns"
Strēlnieku iela 9-4, Rīga, LV-1010, Latvija
Tālr. +371 67365865; E-pasts: birojs@advokati-cj.lv; www.advokati-cj.lv

